

APŽVALGOS, PASTABOS, RECENZIJOS

LIETUVIŲ VARDYNO RINKIMAS IR TYRINÉJIMAS

Kiekvienos kalbos nemažą leksikos dalį sudaro tikriniai žodžiai, arba vardynas: asmenvardžiai (antroponimai), vietovardžiai (toponimai), vandenvardžiai (hidronimai), tautų bei genčių vardai (etnonimai) ir kt. Lietuvių kalboje tokią vardų yra šimtai tūkstančių. Literatūrinėje kalboje ne visi jie vienodai dažni, o kai kurie ir apskritai nepasitaiko. Daugelis jų, pavyzdžiu, smulkių vietų ar kitų mažų objektų vardai (mikrotoponimai), kai kurios asmenų pravardės, žinomi ir vartojami labai nedideliuose plotuose (keliuose kaimuose, o neretai ir viename kaime) gyvenančių žmonių, jeina tikta i tiems plotams būdingą šnekštę žodynинę sudėti.

Tikriniai žodžiai atsirado jvairiu laiku. Kai kurių jų amžius – daugiau ar mažiau aiškus, patvirtintas istorinių įvykių ar šaltinių. Sakysim, vadinantieji krikščioniškieji žmonių vardai į lietuvių kalbą atėjo kartu su krikščionybės įvedimu (XIV a. pabaiga – XV a. pradžia). Kiek vėliau, daugiausia XVI – XVII a., susiformavo lietuvių pavardės. Nauji žmonių vardai, kaip ir kiti tikriniai žodžiai, kuriami ir mūsų dienomis. Kartu yra daug tikriniai žodžiai, atsiradusių žiliausioje senovėje, kurių amžių galima nustatyti tik apytiksliai, sąlygiškai. Antai, nemaža gyvenamųjų vietų vardų (oikonimų) bei vandenvardžių, kurie vartojami šių dienų Lietuvoje, pasitaiko jau XIII a. ir dar ankstesniuose istoriniuose šaltiniuose. Žymusis lietuvių kalbininkas Kazimieras Būga ne viename savo darbe yra pabrėžęs, kad daugelis upių, ezerų bei didesnių gyvenviečių vardų žmonių kalboje dažnai išlieka nepakitę ne tik šimtus, bet ir tūkstančius metų. Dėl to tikriniai žodžiai tyrinėjimai duoda daug vertingų duomenų kalbos mokslui, padeda atskleisti labai tolimos tautų istorijos puslapius.

Domėjimasis tikriniais lietuvių žodžiais turi senas tradicijas. Pirmieji šios sritis darbai buvo bandymai sudarinti tikriniai žodžių sąrašus. Bene seniausiai yra žinomi Lietuvos vietovardžių sąrašai. Iš XVIII a. pabaigos (1784 m.) Lietuvos TSR Centriniai valstybiniai istoriniai archyve yra išlikęs gana didelis rankraštinis dylikos Vilniaus vyskupystės dekanatų vietų vardų rinkinys. Kalbos mokslui nemaža duomenų duoda ir keli kiti praktiniams bažnyzios reikalams parengti leidiniai, kuriuose nurodyta daug Lietuvos gyvenamųjų vietų ir jų vardų¹. Daug Lietuvos vietovardžių pateko į daugiatomi „Lenkų karalystės ir kitų slavų kraštų geografinę žodyną“². Dar reikšmingesni yra XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje išleisti lietuviškų tikriniai žodžių rinkiniai: J. Spruogio apie 10000 vietovardžių apimantis

¹ Synodus Dioecesana Vilnensis, Wilnae 1744; Executorium decretum de limitibus dioecesis Vilnensis, Vilnae, 1854; Executorium decretum de limitibus dioecesis Telsensis seu Samogitensis, Vilnae, 1854; ir kt.

² Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I – XIV, Warszawa, 1880–1895.

„Senosios Žemaičių žemės XVI amžiaus geografinis žodynas“³, E. Volterio „Suvalkų gubernijos gyvenamujų vietų sąrašai“⁴, J. Tumo-Vaižganto Lietuvos vietų vardai („Sanraszas geografiszuju Lietuvos vardu“⁵), V. Kalvaičio iš Klaipėdos krašto bei Rytų Prūsijos surinkti asmenvardžiai ir vietovardžiai⁶ ir kt. Beveik visi minėtieji vietovardžių bei asmenvardžių rinkiniai sudaryti ne kalbininkų, kai kurie jų išleisti ne lietuvių kalba ir šių dienų mokslo reikalavimų daugeliu atžvilgiu nebepatenkina. Be to, visi jie jau yra tapę bibliografinėmis retenybėmis.

Lietuvių vardyno sistemo rinkimo bei mokslinio tyrinėjimo pradininku buvo K. Būga. Per palyginti trumpą laiką jis sukaupė gana didelę tirkinių žodžių kartoteką (apie 47000 vardu), o surinktają medžiagą panaudojo ar ją apibendrino tokiuose kalbos mokslui ir istorijai svarbiuose darbuose, kaip „Apie lietuvių asmens vardus“, „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“, „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“, „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje“⁷ ir kt. Dauguma šių darbų tiek moksliniu, tiek metodologiniu požiūriu savo reikšmės nėra nustoję ir šiandien. Kai kurias K. Būgos iškeltas mintis (pvz., teiginį, kad prieistoriniai laikais baltų teritorija rytuose ir pietuose siekusi daug toliau, negu jos dabartinė etnografinė riba) iš esmės patvirtina ir daugelio tarybinių bei užsienio šalių kalbininkų toponimijos tyrinėjimai, taip pat archeologų, istorikų darbai. Savo paskelbtais darbais K. Būga padėjo pamatus lietuvių onomastikai – kalbotyros (tiksliau, leksikologijos) šakai, tyrinėjančiai tirkinius žodžius.

Teikdamas tirkinių žodžių rinkimui bei jų tyrinėjimams svarbią reikšmę ir suprasdamas šio darbo didžiulę apimtį, K. Būga ne kartą kreipėsi į lietuvių visuomenę: „Jei mes tikrai norime pažinti savosios tautos nerašytąją praeitį, tai turime būtinai surankioti visus vietų vardus ir išleisti juos abéceliškai surašytame žodyne“. Tokiu žodynu remdamasis, „kalbininkas istorininkas galės mums papasakoti apie tai, kas per tauta ar taūtos yra gyvenusios Lietuvoje prieš lietuvių įtraukimą į šią šalį“⁸. Šis K. Būgos raginimas pradėtas igyvendinti tik po jo mirties, 1933 m. įsteigus Pavardžių ir vietovardžių komisiją ir išleidus „Instrukciją Lietuvos žemės vardynui surašyti“ (1934). Iki 1940 m. pagal šią instrukciją daugiausia pradinių mokyklų mokytojai, miškininkai, matininkai-žemėtvarkininkai, studentai ir kiti kraštotoiros mėgėjai iš vietinių gyventojų suraše didelę dalį vardyno, saugomo dabar Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Asmenvardžių ir vietovardžių rinkimui vadovaudami, patys juos rinkdami, vardyno fondus tvarkydami nemaža tuo metu darbo įdėjo kalbininkai J. Balčikonis, A. Salys, J. Senkus ir kt. Antrasis pasaulinis karas keliolikai metų nutraukė šį nebaigtą darbą.

Po K. Būgos ilgą laiką Lietuvoje buvo nutrūkės ir sistemingas tirkinių žodžių tyrinėjimas. Atskirais vardyno duomenimis daugiau ar mažiau buvo operuojama

³ И. Спрогис, Географический словарь древней жомойтской земли XVI столетия, Вильна, 1888.

⁴ Э. Вольтер, Списки населенных мест Сувалкской губернии, С. Петербург, 1901.

⁵ Dirva – Žinydas, 1904, I (Nr. X), II (Nr. XI).

⁶ W. Kalwaitis, Lietuviszkų Wardų Klėtele, Tilžėje, 1910.

⁷ K. Būga, Rinktiniai raštai, t. I–III, Vilnius, 1958–1961. Kaip gausiai K. Būga, spręsdamas įvairius lituanistikos, baltistikos ar indoeuropeistikos klausimus, naudojo tirkinius žodžius taip pat rodo jo „Rinkinių raštų“ indeksas.

⁸ K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, p. 642–643.

tiktai kitų sričių lingvistiniuose darbuose. Pavyzdžiu, žinomoje P. Skardžiaus studijoje, iš esmės skirtoje bendrinių žodžių darybai⁹, aiškinama ir daugiau kaip 1500 tikrinį žodžių – asmenvardžių, vietovardžių – daryba. Svarbūs kiti lituanistikos darbai, specialistų stoka bei kitos priežastys kurį laiką neleido pradėti platesnio onomastikos tyrinėjimo ir po antrojo pasaulinio karo. Pirmieji¹⁰ pokario metų šios srities darbai daugiausia buvo parašyti populiarai ir skirti plačiajai visuomenei¹⁰

Onomastikos darbas Lietuvoje žymiai suintensyvėjo šeštojo dešimtmečio pabaigoje¹¹. Vis didėjantis ne tik baltistų, bet ir indoeuropeistų domėjimasis lietuviškuoju vardynu, taip pat literatūrinės kalbos praktiniai poreikiai lietuvių kalbininkams kėlė svarbius ir neatidėliotinus uždavinius: a) atnaujinti nebaigtą tikrinį žodžių, ypač vietovardžių, rinkimą, b) sisteminti sukauptą vardyno medžiagą ir pradėti jos publikavimą, c) pradėti mokslinius vardyno tyrinėjimus.

Tuo tikslu 1959 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institute buvo įsteigta Toponimių grupė, tapusi viso onomastinio darbo respublikoje branduoliu. Jau kitais metais buvo parengta ir išleista nauja „Instrukcija vietovardžių rinkėjams“, kurioje apibūdinta šių vardų reikšmę mokslui, nurodyti vieningi jų užrašymo principai. Vadovaujantis šia instrukcija, turi būti pateikta: vietovardžių literatūrinės, taip pat visos tarminės bei žinomas senovinės formos, objektų charakteristika, lokalizacija, liaudiški vardų kilmės aiškinimai, su¹¹ vietovardžiu ir vieta susijusi tautosaka, istorinės-archeologinės ir kitos žinios. Pradėta kasmet organizuoti toponimines ekspedicijas į tas vietas, iš kurių vietovardžiai dar nebuvę rinkti ar labai maža rinkti – |daugiausia į Klaipėdos kraštą ir rytines Lietuvos TSR vietas: Drūskininkų, Dūkšto, Ignalinos, Máišiagalos, Pabradės, Švenčionių, Varėnōs ir kitas apylinkes. Kartu¹² tikrinama ir pildoma anksčiau surinktoji medžiaga, kadangi dalis jos buvo užrašyta skubotai, netiksliai, daugelis toponimų nesukirčiuota, nepateiktos tarminės vietovardžių formos. Šiame darbe nemažą pagalbą teikia vienos mokytojai, užpildydami Toponimių grupės siunčiamas anketas su tikslintinė vietovardžių sąrašais.

Toponiminės medžiagos rinkimas – vienas skubiausiai ir labiausiai neatidėliotinė darbų. Dėl pastaraisiais dešimtmečiais įvykusiu ir vykstančiu Lietuvos¹³ kaimė didelių pakitimų (kaimų išdalinimo į vienkiemius buržuazinės santvarkos metais, žemės ūkio kolektyvizacijos ir naujų gyvenviečių¹⁴ kūrimo Tarybų valdžios metais, vis platesniu mastu vykdomų melioracijos darbų, hidroelektrinių statybos, naujų kelių tiesimo ir kt.) daugelis vardų ,ypač mikropontonimai, sparčiai nyksta iš žmonių¹⁵ atminties. Dėl to į vietovardžių rinkimo darbą įtraukiami ir kiti lituanistai: dialektologai, tariantieji tarmes Lietuvių kalbos atlasui, mokytojai, studentai. 1960 m. respublikos periodinėje spaudoje ir kituose leidiniuose¹⁶ buvo paskelbtas žymių mokslininkų ir kultūros veikėjų akademikų J. Balčikonio, K. Bieliuko, K. Korsako ir kitų kreipimasis į plačiąją visuomenę „Rinkime vietovardžius“. Tame kreipimesi išreikštasis raginimas

⁹ P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1943.

¹⁰ Lietuvių kalbos rašybos žodynas, Vilnius, 1948 (atskirame¹⁷ skyriuje aprašoma lietuviškųjų asmenvardžių bei vietovardžių kilmė, daryba); S. Tarvydas, Lietuvos vietovardžiai, Vilnius, 1958; ir kt.

¹¹ Apie toponiminės medžiagos rinkimą ir tyrinėjimą Lietuvoje¹⁸ iki septintojo¹⁹ dešimtmečio pradžios raše E. Grinaveckienė ir J. Senkus, žr. Вопросы языкоznания, Москва, 1961, Nr. 6, p. 130–131; Literatūra ir kalba, t. VI, Vilnius, 1962, p. 459–465.

¹² Geografinis metraštis, t. 3, Vilnius, 1960, p. 437–439; „Literatūra ir menas“, 1960.VII.2; „Tarybinis mokytojas“, 1960. VII.3.

surinkti visus Lietuvos TSR vietovardžius, užrašyti, anot K. Būgos, mūsų respublikos „žemės kalbą“ vis dar tebéra labai aktualus ir nuolat prisimintinas.

Kartu su vietovardžiais renkami ir asmenvardžiai. Didžioji dalis lietuviškųjų pavardžių iš gyvosios kalbos surašyta dar prieš antrajį pasaulinį karą. Pastaraisiais metais antroponimus daugiau pradėta rinkti iš senųjų (XVI – XVIII a.) istorinių, valstybinių dokumentų, rankraštinių metrikų knygų, įvairių kitų raštų ir archyvinių šaltinių. Tai vertinga medžiaga lietuviškųjų pavardžių susidarymo ir jų raidos tyrinėjimams.

Taigi Lietuvių kalbos ir literatūros institute jau yra sukaupti didžuliai onomastinių medžiagos fondai, kuriuos kiekvienais metais dar papildo 7–8 tūkstančiai naujai užrašytų vienetų. Šiuo metu fonduose yra sukaupta apie 300000 vietovardžių ir daugiau kaip 400000 asmenvardžių. Rankraštinę vietovardžių kartoteką sudaro apie 30000 gyvenamųjų vietų vardų, apie 11000 upių bei ezerų vardų, o didžiausių dalį – žemėvardžiai: laukų, žvyruobų, kalvų, slėnių, skardžių, pievų, ganyklų, pelkių, durpynų, liūnų, miškų, skynimų, krūmų, kelių, išganų ir kiti vardai. Nemažą negyvenamųjų vietų vardų dalį sudaro ir istoriniai žemėvardžiai: piliakalnių, pilkapių, milžinkapių, įvairių karų kapų, alkviečių, raguvų, akmenų ir kiti vardai. Iš asmenvardžių kartotekos, apimančios asmenų vardus, pavaordes ir pravardes, paaiškėja, kad Lietuvoje yra daugiau kaip 50000 skirtinguų pavardžių.

Sie fondai yra neišsenkamas labai svarbios medžiagos šaltinis ne tik lietuvių kalbos mokslui ir praktikai, bet ir apskritai lietuvių tautos, taip pat jos kaimynų – latvių, rusų, baltarusių, lenkų ir kitų tautų – istorijos tyrinėtojams. Vertingų duomenų juose yra seniai išnykusiu ir rašytinių paminklų nepalikusių baltų genčių – jotvingių, kuršių, selių, žiemgalių – teritoriniam paplitimui bei jų kalbinėms ypatybėms tyrinėti. Dėl to lietuvių kalbininkų uždavinyss šią rankraštinę medžiagą sistemiinti ir kiek galima sparčiau ją publikuoti.

Iš jau atliktu reikšmingiausiu šios srities darbų yra grupės kalbininkų parengtas „Lietuvos TSR upių ir ezerų vardynas“¹³. Tai pirmas, galima sakyti, pilnas lietuviškųjų hidronimų rinkinys¹⁴ – tame kartu su pasikartojančiais vardais ir variantais duota apie 8000 upių ir apie 3000 ezerų vardų. Vardyne pateiktieji hidronimai yra sukirčiuoti (taip pat turi pažymėtas kirčiavimo paradigmas), nurodyta jų lokalizacija. Jame stengtasi duoti visas turimas hidronimų formas ir kartu „atrinkti iš jų tiksliausias bei plačiausiai vartojamas ir teikti jas lietuvių literatūrinės kalbos vartosenai norminėmis“¹⁵. Medžiagos pilnumas ir tikslumas, suprantama, kelia ir mokslinė šio vardyno vertę – juk gana daug mažesnių objektų (upių ir ezerų) vardų mokslui iki tol apskritai nebubo žinomi, o kai kurie hidronimai lingvistinėje ir kitoje literatūroje buvo paplitę įvairiai iškraipytomis, netiksliomis formomis. Vardynas susilaikė gyvo atgarsio bei palankių atsiliepimų tiek respublikoje, tiek ir už jos ribų¹⁶.

¹³ Lietuvos TSR upių ir ezerų vardynas, sudarė B. Savukynas, A. Vanagas, V. Vitkauskas, K. Vosylytė ir I. Ermanytė, redagavo: E. Grinaveckienė (ats. red.) ir J. Senkus. Lietuvos TSR Mokslo akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Vilnius, 1963.

¹⁴ Iki tol pilniausias upių vardų sąrašas buvo pateiktas leidinyje „Lietuvos TSR upių kadastro“ (Vilnius, 1959). Nemaža hidronimų randame ir kituose leidiniuose, pvz.: A. Basalykas, Lietuvos upės, Vilnius, 1956; K. Bieliukas, Lietuvos ežerai, Vilnius, 1956. Tačiau visi tie leidiniai skirti ne kalbos mokslo reikalams, o kitų sričių specialistams.

¹⁵ Lietuvos TSR upių ir ezerų vardynas, p. VI.

¹⁶ Plg. recenzijas: J. Balčikonis, Lietuvos TSR upių ir ezerų vardynas, „Lietuvos TSR aukščiajų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra“, t. 10, Vilnius, 1964, p. 281–283; V. Mažiulis,

Paskutiniaisiais metais naujai parengtas „Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas“, apimantis visų dabartinių Lietuvos gyvenamujų vietų vardus ir skirtas daugiausia praktiniams (administraciniams) tikslams. Šio pobūdžio leidinių su Lietuvos gyvenamujų vietų vardais yra išleista ir ankstesniaisiais metais¹⁷. Jie nemaža prisidėjo prie lietuviškosios oikonimijos norminimo, tačiau visi tie leidiniai lingvistiniu požiūriu turėjo ir gana daug trūkumų: juose buvo pateiktos tiktais oikonimų kilmininko linksnio formos (iš kurių vardininkas ne visada aiškus), daugelis jų buvo netikslios. Paskutiniajame leidime, kurį parengė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, bendradarbiaudamas su Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Toponimikos grupės kalbininkais, oikonimų bus pateikiamos vardininko linksnio formos, o būtinai atvejais nurodomas ir kilmininkas (kai jis neaiškus iš vardininko formos). Vardų formos Jame – autentiškos: sutikslintos su Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Vardyno fondu ir, kiek buvo įmanoma, dabartinės gyvosios kalbos duomenimis. Be to, gyvenamujų vietų vardai (jų yra apie 25000) čia pateikiami kirčiuoti. Šiuo požiūriu tai pirmas toks, visus Lietuvos gyvenamuosius vardus apimantis, leidinys¹⁸. Dėl to jis ne tik prisidės prie tolesnio šių vardų norminimo, bet ir bus patikimas medžiagos šaltinis mokslo reikalams, lietuviškų oikonimų studijoms.

Remiantis minėtais rankraštiniais fondais, bus rengiami ir kiti vardynai. Atsižvelgiant į lietuvių kalbos praktikos ir mokslo svarbiausius poreikius, pirmiausia pradėtas rengti pilnas pavardžių vardynas.

Vietovardžių bei asmenvardžių rašybos, tarties ir kitais norminimo klausimais vis daugiau rašoma respublikinėje periodinėje spaudoje. Ypač daug šiam tikslui skirtų straipsnių, neretai su ištisais taisytinu tikrinių žodžių sąrašais, skelbiama Lietuvių kalbos ir literatūros instituto leidinyje „Kalbos kultūra“ (nuo 1961 m. leidžiama kasmet po du sasiuvinius). Tokių straipsnių šiame leidinyje yra paskelbę: V. Grinavekis, A. Jonaitytė, J. Lipskienė, V. Maciejauskienė, K. Pakalka, Z. Rabačiauskaitė, A. Rosinas. B. Savukynas, V. Vaitkevičiūtė, A. Vanagas, A. Vidugiris, V. Vitkauskas, K. Vosylytė, Z. Zinkevičius ir kt. Kirčiuoti tikriniai žodžiai kartais pateikiami ir ivairiuose kituose, ne specialiai onomastikos klausimams skirtuose lingvistiniuose darbuose¹⁹.

Turtingi rankraštiniai fondai, gausėjantys publikuoti faktinės medžiagos šaltinių skatina intensyvinti ir lietuviškosios onomastikos tyrinėjimus. Tam tikras darbas šioje srityje jau yra atliktas. Pirmiausia čia minėtini hidronimų tyrinėjimams skirti didesni darbai: A. Vanago „Lietuvos TSR hidronimų daryba“ (Vilnius, 1970) ir B. Savukyno „Ezerų vardai“.

A. Vanago monografija (parašyta 1966 m. apgintos kandidatinės disertacijos „Lietuvos TSR upių vardų daryba“ pagrindu ir papildyta ezerų vardais) susideda iš

Mūsų vietovardžiai, „Tiesa“, 1963.XI.19; K. Morkūnas, Svarbi lietuvių kalbos mokslui ir praktikai knyga, „Pergalė“, 1964, Nr. 4, p. 164–166; K. Papečkys, 7000 upių, 3000 ezerų, „Kauno tiesa“, 1963.X.9; S. Tarvydas, „Tarybinis mokytojas“, 1963.X.24; M. Hasiuk, „Lingua Posnaniensis“, t. 11, Poznań, 1966, p. 159–160.

¹⁷ Lietuvos apgyventos vietas, Kaunas, 1925; Lietuvos TSR administratyvinis-teritorinis padalinimas, Vilnius, 1949; Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas, Vilnius, 1959.

¹⁸ Nepilnas, tik didesniųjų Lietuvos gyvenamujų vietų kirčiuotų vardų (kartu su kitais tikriniais žodžiais) sąrašas buvo pateiktas jau minėtajame „Lietuvių kalbos rašybos žodyne“.

¹⁹ Plg., pavyzdžiui: akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ sutrumpinimų paaškinimas; Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966; ir kt.

dviejų svarbiausių dalių. Pirmojoje jos dalyje aiškinami bendresnieji teoriniai klausimai, susiję su lietuvių hidronimijos nagrinėjimu, duodama kritinė ankstesniųjų šios problemos tyrinėjimų apžvalga. Antrojoje monografijos dalyje, remiantis gausia konkrečia toponimine medžiaga, detaliai nagrinėjama visų Lietuvos upių ir ezerų vardų daryba. Hidronimų darybiniai tipai čia išskirti struktūrinės-gramatinės klasifikacijos principais, kuriuos autorius yra nurodės jau anksčiau paskelbtame straipsnyje „Dėl hidronimų darybos nagrinėjimo“²⁰. Monografija, pirmą kartą išryškinusi vienos lietuviškų hidronimų sistemos susidarymą, leis sėkmingesniam ir sparčiau spręsti kitus aktualius toponomastikos klausimus: aiškinti atskirų upių ir ezerų vardų kilmę, vykdyti lyginamuosius hidronimijos tyrinėjimus ir kt. Monografiją papildo ir ja naujotis palengvina 35 žemėlapiai (juose parodytas svarbesniųjų lietuviškų hidronimų daryinių elementų paplitimas) ir visų nagrinėjamų hidronimų indeksas.

B. Savukyno darbas skirtas Lietuvos ezerų vardų etimologiniams tyrinėjimams. Aiškindamas šių vardų kilmę, autorius pirmiausia juos lygina su kitais vietovardžiais ir asmenvardžiais, ieško atitikmenų lietuvių, latvių ir prūsų onomastinėje medžiagoje, o paskui etimologizuojamuosius vardus sieja su atitinkamais baltų kalbų bendriniais žodžiais. Neretais atvejais, siekdamas geriau išryškinti ezerų vardų pirminę semantiką, jis pasitelkia ir kitų indoeuropiečių kalbų leksiką. Dalis šio etimologinio tyrinėjimo (ezerų vardai, prasidedantys A – G raidėmis) yra paskelbta Lietuvų kalbos ir literatūros instituto leidiniuose²¹. Gaila tik, kad autorius ši beveik ipusėtą ir reikalingą darbą paskutiniaisiais metais nustojo rašyti ir skelbti.

Tam tikrų didesnių tiriamųjų darbų yra susilaukusi ir antroponomija. Pirmiausia čia minėtina plati J. Dumčiaus monografija „Antikiniai tikriniai vardai lietuvių kalboje“, taip pat J. Jurkėno darbas „Senieji dvikamieniai asmenvardžiai Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės raštuose“. Tai kandidatinės disertacijos, kurių kol kas yra paskelbti tik autoreferatai²² ir atskiri skyriai, būtent: J. Dumčiaus „Antikiniai vardai lietuvių liaudies kalboje“ ir „Antikiniai tikriniai vardai lietuvių raštuose“²³, J. Jurkėno „Морфологические типы древних литовских сложных имён“, „Некоторые компоненты литовских древних сложных личных имён“, „О появлении сочетания *al* вместо дифтонга *au* в литовских древних личных именах“²⁴.

Be jau atliktų ar tebevykdomų didesnių tiriamųjų bei apibendrinamųjų darbų, Lietuvos TSR Mokslo akademijos ir aukštųjų mokyklų mokslo darbuose, žurnale „Baltistica“ (leidžiamas nuo 1965 m.), taip pat kituose leidiniuose kasmet pasirodo nemaža straipsnių, kuriuose nagrinėjami įvairūs lietuvių onomastikos klausimai²⁵.

²⁰ Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida (Lietuvių kalbotyros klausimai (toliau – LKK), t. 7), Vilnius, 1964, p. 207–220.

²¹ Žr. LKK: t. 3, 1960, p. 289–300; t. 4, 1961, p. 219–226; t. 5, 1962, p. 191–198; t. 8 (Lietuvių kalbos leksikos raida), p. 183–194.

²² И. Думчюс, Античные имена собственные в литовском языке, Вильнюс, 1958; Ю. Юркенас, Древние сложные имена в письменных памятниках Великого Княжества Литовского, Вильнюс, 1966.

²³ Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslo darbai, Istorijos-filologijos serija, t. 3, Vilnius, 1957, p. 171–185; t. 4, 1958, p. 81–108.

²⁴ Lietuvių TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. 13, Vilnius, 1965, p. 57–65; t. 15, 1967, p. 43–56.

²⁵ Žr. bibliografines rodykles: Lietuvių kalbotyra 1944–1960, Vilnius, 1963; Lietuvių kalbotyra 1961–1964, Vilnius, 1965; Lietuvių kalbotyra 1965–1968, Vilnius, 1971 (skyrius „Onomastika“).

Atskirų Lietuvos regionų toponimija bei hidronimija nagrinėjama J. Senkaus straipsnyje „Šeupės ir Jiesios intakai“²⁶, K. Vosylytės „Vabalninko apylinkių gyvenamujų vietų vardai“²⁷ ir kt. Čia taip pat minėtini Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir kraštotoyros draugijos leidiniai: „Zervynos“ (Vilnius, 1964), „Ignalinos kraštas“ (Vilnius, 1966), „Dieveniškės“ (Vilnius, 1968), „Gaidės ir Rimšės apylinkės“ (Vilnius, 1969), „Merkinė“ (Vilnius, 1970), „Dubingiai“ (Vilnius, 1971), kuriuose, be kitų žinių, pateikiama ir nagrinėjama ten aprašomų apylinkių toponimija (K. Eigminas, I. Ermanytė, S. Karaliūnas ir kt.).

Iš reikšmingesnių paskelbtų straipsnių, kuriuose tyrinėjami atskirų darybinių grupių toponimai, yra: B. Savukyno „Kilmėninkiniai lietuvių vietovardžiai“²⁸, J. Senkaus „Lietuvių kalbos mažybiniai hidronimai“²⁹, A. Vanago „Akmenė, Lašmuō ir kiti panašios darybos upėvardžiai“, „Lietuvių priesaginiai hidronimai, išvesti iš kitų hidronimų“, „Lietuvos gyvenamujų vietų vardai, kilę iš vienaskaitos asmenvardžio“³⁰, Z. Rabačiauskaitės „Prielinksniiniai vietovardžiai“³¹ ir kt.

Remiantis toponimine medžiaga, tyrinėjami substratiniai lietuvių kalbos elementai. Pavyzdžiui, jotvingių substrato pėdsakams lietuvių toponimijoje yra skirti straipsniai: B. Savukyno „К проблеме западнобалтийского субстрата в югозападной Литве“³², K. Kuzavinio „Gařbus – jotvingiškas žodis“³³. Su atskirų baltų genčių substratu, galimas daiktas, siejasi lietuvių hidronimijoje pasitaikantys formantai -aja, -ajai, -ajas, -ajé, -ajis, -ajys; -asas, -esa, -esas iš dalies -ykščia, -ykštis, -éta, -ētas, -ētis (daugiausia Šiaurės rytų Lietuvoje, spėjamoje sėlių teritorijoje), -alé, -alis (Vakarų Lietuvoje, spėjamoje kuršių teritorijoje), taip pat hidronimai su kirčiuota galūne -ūs (Pietų Lietuvoje, jotvingių teritorijoje). Tokią išvadą daro A. Vanagas straipsnyje „К вопросу о диалектной дифференциации балтов, обитавших на территории Литвы (по данным гидронимики)“³⁴.

Nemaža straipsnių skiriama ir atskirų tikrininių žodžių darybos ar kilmės aiškinimams, tai: J. Balčikonio „Širvydas ar Sirvydas“³⁵, V. Grinaveckio „Dél kai kurių vietovardžių kilmės“³⁶ (aiškinama vardų *Dievytis* ir *Keklis* kilmė), V. Mažiulio „Dél Neringos vardo“³⁷, A. Vanago „Dél upės vardo Danė (Danija, Dangė)“³⁸, „Dél vietovardžio Labguvà darybos ir kilmės“³⁹, „Dél Lietuvos upių vardų *Dunous* ir *Dniepras* kilmės“⁴⁰ ir kt.

²⁶ LKK, t. 6, 1963, p. 213–234.

²⁷ Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija, t. 1(14), Vilnius, 1963, p. 229–237.

²⁸ LKK, t. 6, p. 235–246.

²⁹ Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija, t. 2(15), 1963, p. 249–260.

³⁰ LKK, t. 4, 1961, p. 227–232; Lietuvių kalbos gramatinė sandara (LKK, t. 9), 1967, p. 231–238; Baltistica, t. III(1), Vilnius, 1967, p. 111–116.

³¹ Lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimai (LKK, t. 11), 1969, p. 243–255.

³² Baltistica, t. I(2), 1966, p. 165–176.

³³ Ten pat, t. IV(1), 1968, p. 65–67. Taip pat žr. A. Vanagas, Panemunių dzūkų toponimijos svarbesnieji bruožai, „Panemunių dzūkai“, Vilnius, 1970, p. 33–42.

³⁴ Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija, t. 1(26), 1968, p. 143–155.

³⁵ Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. 11, Vilnius, 1965, p. 143–144.

³⁶ LKK, t. 3, 1960, p. 321–324.

³⁷ Ten pat, p. 301–316.

³⁸ Ten pat, p. 317–320.

³⁹ Baltistica, t. I(2), p. 185–189.

⁴⁰ Lietuvių kalbos leksikos raida (LKK, t. 8), 1966, p. 173–182.

Onomastikos duomenimis daugiausia pagrįsti ir nauji kai kurių baltiškųjų etnonimų kilmės aiškinimai: K. Kuzavinio paskelbtos *aisčių*, *Nadravos* (*Nadruvos*), *Skalvos*, *sēlių*⁴¹, J. Kazlausko – *kuršių*⁴², V. Grinaveckio – *žemaičių*⁴³ ir kitų vardų etimologijos. Ypatingo dėmesio yra susilaukusi K. Kuzavinio pateikta *Lietuvos* vardo etimologija iš upėvardžio *Lietava* (>dialekt. hibr. *Lietáuka*) „Nerries dešinysis intakas“ Čiobiškis, Kernavė⁴⁴.

Vienas kitas lietuvių kalbininkų onomastikos darbas paskelbtas ir už respublikos ribų: J. Balčikonio straipsnis „Названия литовских населенных пунктов, образованные от названий рек и озер“⁴⁵, A. Vanago su baltarusių kalbininku M. Birila VI Tarptautiniame slavistų suvažiavime (Pragoje) skaitytas pranešimas apie lietuviškuosius elementus baltarusių onomastikoje, kuris išleistas atskira knyga⁴⁶.

Suprantama, ne su visomis autorų mintimis, keliamomis čia minėtuose ir kituose onomastikos darbuose, galima sutikti, kai kurie jų teiginiai dar reikalingi tolesnių tyrinėjimų, išsamesnių irodymų, didesnio pagrindimo patikimesne faktine medžiaga. Kritinių pastabų dėl šių darbų galima rasti ir įvairiose recenzijose, nors apskritai šios sritis lietuvių kalbininkų darbai dar per mažai recenzuojami.

Kai kurie bendresnieji lietuvių onomastikos rinkimo, publikavimo ir tyrinėjimo aspektai, taip pat atskirų tirkinių vardų kilmės, raidos ir kiti klausimai neretai svarstomi Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto organizuojamuose respublikiniuose dialektologiniuose-toponimiiniuose pasitarimuose, Vilniaus universiteto, Vilniaus ir Šiaulių pedagoginių institutų dėstytojų bei studentų lituanistų mokslinėse konferencijose. Įvairiais onomastikos klausimais lietuvių kalbininkai skaito pranešimus kitose respublikose, sąjunginėse, tarptautinėse konferencijose⁴⁷.

*

„Paskutiniuoju metu ypatingo aktualumo įgijo baltų onomastikos, ypač toponimikos, tyrinėjimas tarptautiniu mastu“⁴⁸. Todėl prie lietuvių onomastikos problemų sprendimo taip pat prisideda kitų tautų ir šalių kalbininkai bei istorikai. Ypač daug

⁴¹ Baltistica, t. I(2), p. 177 tt.

⁴² Ten pat, t. IV(1), 1968, p. 59–63.

⁴³ Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. 19, 1968, p. 45–50.

⁴⁴ Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. 10, 1964, p. 5–18; plg. dar to paties autoriaus straipsnį „Lietuvių upėvardžiai lie-(lei-)“ (Ten pat, t. 17, 1967, p. 135–137).

⁴⁵ Lingua Posnaniensis, t. 7, Poznań, 1959, p. 240–252.

⁴⁶ M. B. Biryla, A. P. Vanagas, Літоўскія элементы у беларускай аманастыцы, Мінск, 1968.

⁴⁷ Žr. Всесоюзная конференция по топонимике СССР (Тезисы докладов и сообщений), Ленинград, 1965; III республіканська ономастична (гідронімічна) конференція (Тези), Київ, 1965; Конференция по топонимике северо-западной зоны СССР (Тезисы докладов и сообщений), Рига, 1966; Проблемы славянских этимологических исследований в связи с общей проблематикой современной этимологии. Международный симпозиум (Программа. Тезисы докладов), Москва, 1966; Першая беларуская аманастычна канферэнцыя тапанімія (тээзы дакладаў), Мінск, 1967; Орониміка, Москва, 1969; IV республіканська ономастична конференція (Тези), Київ, 1969; Congressus tertius internationalis fennougristarum (Тезисы, I), Tallinn, 1970.

⁴⁸ K. Korsakas, Baltistikos uždaviniai ir perspektyvos, „Pergalė“, 1970, Nr. 10, p. 177.

darbų lietuvių onomastikai yra paskyres lenkų kalbininkas J. Otrembskis, plg. straipsnius: „La formation des noms physiographiques en lithuanien“, „La formation des noms de lieux en lithuanien“⁴⁹, „O badaniach nad nazwami wodnymi i miejscowymi na obszarze Litwy“⁵⁰, „Slawizacja litewskich nazw wodnych i miejscowych“⁵¹ ir kt. Daugelio tirkinių žodžių darybą bei kilmę jis aiškina ir savo didžiausiam veikale „Lietuvių kalbos gramatika“⁵². Kai kuriuos lietuvių onomastikos dalykus paskutiniais metais paskelbtuose straipsniuose liečia L. Gumeckaja (plg. 53 ir 54 išnašą), V. Rūkė-Dravinia („Diminutive bei Familiennamen im Lettischen und Litauischen“⁵⁵), T. Buch („Litewskie nazwy miejscowości w powiatach Sejny i Suwałki“⁵⁶, „Litewskie nazewnictwo osobowe w powiatach Sejny i Suwałki“⁵⁷, „Nazwy toni rybackich jeziora Gaładus“⁵⁸), K.-O. Falkas („Ze studiów nad slawizacją litewskich nazw miejscowości i osobowych“⁵⁹, „O metodach slawizacji litewskich nazw osobowych i miejscowości; o genezie i rozpoznananiu nazw na -ańce“⁶⁰), A. Obrembska-Jablonska („Elementy litewskie w mikrotoponimii wschodniej Białostoczyzny“⁶¹) ir kt. Minėtinis Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančio lietuvių kalbininko P. Joniko darbas „Mūsų pavardės ir jų atsiradimas“⁶².

Lietuviškų tirkinių žodžių tyrinėjimo sėkmė glaudžiausiai siejasi su kitų baltų kalbų šios srities laimėjimais.

Reikšmingų onomastikos darbų jau yra sulaukusi latvių kalbotyra. Vienas iš pirmųjų latvių toponimus pradėjo rinkti A. Bylenšteinas. Tačiau jo XIX a. pabaigoje užrašyti Kurzemės ir Vidzemės vietų vardai daugiausia liko rankraščiuose. Toliau sėkmingiausiai ši darbą tęsė ižymusis kalbininkas Janis Endzelynas. Daugiausia jo rūpesčiu šio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje buvo surinkta gana daug Latvijos vietovardžių, kurie paskelbti dviejose knygose⁶³. Didžiausias ir svarbiausias

⁴⁹ Lingua Posnaniensis, t. 1, 1949, p. 199–243; t. 2, 1950, p. 4–43.

⁵⁰ I międzynarodowa slawistyczna konferencja onomastyczna, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1961, p. 49–58.

⁵¹ Z polskich studiów slawistycznych, seria 2, Językoznawstwo, Warszawa, 1963, p. 267–287.

⁵² J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, t. II, Nauka o budowie wyrazów, Warszawa, 1965. Taip pat plg. 106 išnašą.

⁵³ Вопросы теории и истории языка (Сборник в честь проф. Б. А. Ларина), Ленинград, 1963, p. 84–87.

⁵⁴ Дослідження і матеріали з української Мови, t. 6, Київ, 1964, p. 121–132.

⁵⁵ Scando-Slavica, t. 2, Copenhagen, 1956, p. 41–47.

⁵⁶ Onomastica, t. 7, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1961, p. 221–229.

⁵⁷ Ten pat, t. 9, 1964, p. 312–320.

⁵⁸ Ten pat, t. 12, 1967, p. 109–123.

⁵⁹ Scando-Slavica, t. 9, 1963, p. 87–103.

⁶⁰ Språkliga bidrag, t. 4, Nr. 19, Lund, 1964, p. 1–16. Taip pat plg. 83 išnašą.

⁶¹ Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, t. 8, Warszawa, 1969, p. 261–270.

⁶² Literatūros metraštis, t. 2, Chicago, 1954, p. 111–146.

⁶³ Latvijas vietu vārdi, d. I, Vidzemes vārdi, piedaloties A. Ābelei, J. Kaulīnam un P. Šmitam, savācīs un redīgējis J. Endzelīns, Rīga, 1922; Latvijas vietu vārdi, d. II, Kurzemes un Latgales vārdi, piedaloties A. Ābelei, Ž. Graudam, E. Hauzenbergai, F. Jākobsonam, L. Paulei, J. Plāķim, B. Spūlim, J. Turkupulim, savācīs, redīgējis un izdevis J. Endzelīns, Rīga, 1925. Remdamasis šio leidinio I dalyje paskelbtais Vidzemės vietovardžiai, K. Büga paraše plačią studiją, kurioje randame naujų īdomių išvadų apie suomiškos kilmēs vardus dabar latvių ir lietuvių apgyventose vietose, apie kai kurių baltų genčių teritorijų pasiskirstymą, atskirus baltų kalbų reiškinius bei jų atsiradimo chronologiją ir kt., žr. jo Rinktiniai raštai, t. III, p. 612–648.

J. Endzelyno šioje srityje atliktas darbas yra jo ipusētas kapitalinis veikalas „Latvijos TSR vietovardžiai“⁶⁴. Nors Jame pateikiame ne visi Latvijos vietų vardai, o tik svarbiausi kalbos mokslui, šis veikalas yra vienas didžiausių ir reikšmingiausių baltų toponimijos tyrinėjimo istorijoje. Latvių toponimų kilmės aiškinimams daug panau-dota ir lietuvių vardyno publikuotos bei rankraštinės medžiagos, saugomos Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Po J. Endzelyno mirties ši nebaigtą darbą daugiausia tėsia jo mokinė V. Dambė, nemaža prisdėjusi prie jau išleistų tomų parengimo spaudai, taip pat atlikusi ir kitų reikšmingų latvių toponimijos tyrinėjimų⁶⁵. Rinkdamis, publikuodami ir tyrinėdami latvių tikrinius žodžius, didesnius ar mažesnius darbus yra atlikę E. Blesė⁶⁶, J. Plakis⁶⁷, M. Rudzytė, R. Gryslė ir kiti kalbininkai.

Tiek kalbotyrai, tiek ir istorijai didelę reikšmę turi jau išnykusiu baltų kalbų ar jų dialektų tikrinių žodžių tyrinėjimai.

Vienas iš svarbiausių tokį darbų tebéra prieš pusšimtį metų išleista buvusio Leipcigo universiteto profesoriaus (pagal kilmę lietuvio) J. Gerulio knyga⁶⁸, kurioje daugiausia iš įvairių nespausdintų šaltinių surinkta apie 2900 senosios Prūsų žemės vietovardžių: miestų, pilių, kaimų, ezerų, upių, laukų, pievų, miškų ir kitų vietų vardų. Prie daugelio šių vardų taip pat duoti lietuviški bei latviški vietovardžiai – prūsiškių vardų atitikmenys. Teigiamai vertindamas šią knygą, K. Büga recenzijoje rašė: „Kad prūsų tauta būtu prāžuvusi, nepalikusi né vieno savo kalbos teksto, tai ir tuomet iš vienų tiktais vietovardžių, kuriuos yra surinkęs Gerulis, būtu aišku, kad prūsų kalbos būta vienos kilmės su lietuvių ir latvių kalbomis“⁶⁹. Nemažiau vertingas ir beveik tuo pačiu metu paskelbtas R. Trautmano darbas apie prūsų asmenvardžius⁷⁰. Prūsų tikriniam žodžiam daugiau ar mažiau vienos skiriamas ir kai kuriuose naujesniuose užsienio kalbininkų darbuose, plg. J. Otrembskio straipsnį „Über der Herkunft des Preussennamens“⁷¹. J. Povierskio „Najdawniejsze nazwy etniczne z terenu Prus i niektórych obszarów sąsiednich“⁷², F. Lorencu „Preußische Ortsnamen und Appellative in Namen in Raum links der unteren Weichsel“⁷³, H. Gurnovičiaus „Dialekty kociewskie i malborski Pomorze Gdańskie“⁷⁴ ir kt.

Daugiausia toponimijos tyrinėjimais remiantis, aiškinamos jotvingių kalbos ypatybės. Toponimijos duomenys padeda nustatyti ir šios išnykusios baltų genties teri-

⁶⁴ J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, d. I, t. 1 (A-J), d. I, t. 2 (K-Ö), Rīgā, 1956–1961.

⁶⁵ V. Dambe, Blīdiņes vietvārdi kā pagātnes liecinieki (Rakstu krājums veltījums akadēmiķim profesoram dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei, Rīgā, 1959, p. 391–452); В. Ф. Дамбе, Исследования по вопросам топонимики Латвийской ССР (Доклад на соискание степени кандидата филологических наук), Рига, 1962; ir kt. Dar ū. 99 iš-naša.

⁶⁶ E. Blese, Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, Rīgā, 1929.

⁶⁷ J. Plāķis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi, d. I, Kurzemes vārdi (Latvijas universitātes Raksti, Filoloģijas un filosofijas fakultātes sērija, t. 4, Nr. 1, Rīgā, 1936); J. Plāķis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi d. II, Zemgales vārdi (Ten pat, t. 5, Nr. 5, Rīgā, 1939).

⁶⁸ Die altpreußischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerulīs, Berlin und Leipzig, 1922.

⁶⁹ K. Büga, Rinktiniai raštai, t. II, p. 383–384.

⁷⁰ R. Trautmann, Die altpreußischen Personennamen, Göttingen, 1925.

⁷¹ Lingua Posnaniensis, t. 5, 1955, p. 76–77.

⁷² Komunikaty Mazursko-Warmińskie, Olsztyn, 1965, Nr. 2, p. 161–183.

⁷³ Zeitschrift für Slawistik, t. 11, sās. 2, Berlin, 1966, p. 243–250.

⁷⁴ Pomorze Gdańskie, Literatura i język, Gdańsk, 1967, Nr. 4, p. 147–172.

torinių paplitimą. Nemaža ginčų keliančia jotvingių problema paskutiniaisiais metais ypač domisi lenkų ir kai kurie kiti mokslininkai: J. Otrembskis („Язык ятвягов“⁷⁵, „Dainavà – название одного из ятвяжских племен“⁷⁶, „Das Jatwingerproblem“⁷⁷, „Udział jaćwingów w ukształtowaniu języka polskiego“⁷⁸), A. Kaminskis⁷⁹, J. Nalepa⁸⁰, J. Antonievičius („Terytoria plemienne ludów bałtyjskich w okresie starożytnym w świetle badań archeologii i hidronimii“⁸¹), A. Volfas („W sprawie nazwy Jaćwięgów“⁸²) ir kt. Šios problemos sprendimui taip pat vertingi yra užsienio kalbininkų darbai, kuriuose pateikiami bei negrinėjami Lenkijos Liaudies Respublikos Suvalkų krašto baltiškieji toponimai ir hidronimai⁸³. Nurodydami jotvingių gyventą teritoriją, toponimijos duomenimis remiasi ir kai kurie tarybiniai istorikai: V. Sedovas („Курганы ятвягов“⁸⁴, „Заселяли ли ятвяги южную Литву?“⁸⁵), A. Tautavičius („Lietuvių ir jotvingių genčių gyventų plotų ribų klausimu“⁸⁶) ir kt.

Baltų kalbų substratiniai pédsakai rytų slavų hidronimijoje labai kruopščios ir išsamios analizės susilaukė stambiose žinomų Maskvos lingvistų V. Toporovo ir O. Trubačovo studijose⁸⁷. Baltiškus elementus Ukrainos toponimijoje ir hidronimijoje plačiau tyrinėja Kijevos kalbininkas A. Nepokupnas („Словосложение как балтийский элемент в топонимии Украинского Полесья“⁸⁸, „Українсько-балтійські студії“⁸⁹). Kai kuriuos naujus duomenis bei originalias mintis apie baltų ir slavų toponimijos ryšius taip pat iškélė maskvietis E. Pospelovas („О балтийской гипотезе в северорусской топонимике“⁹⁰), Latvijos kalbininkės A. Rekena

⁷⁵ Вопросы славянского языкознания, т. 5, Москва, 1961, p. 3–8.

⁷⁶ Ten pat, t. 7, 1963, p. 3–6.

⁷⁷ Zeitschrift für Sprachwissenschaft, t. 9, sas. 2, Wiesbaden, 1963, p. 157–167.

⁷⁸ Acta Baltico-Slavica, t. 1, Białystok, 1964, p. 207–216.

⁷⁹ A. Kamiński, Jaćwież (Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne), Łódź, 1953.

⁸⁰ J. Nalepa, Jaćwięgowie (Nazwa i lokalizacja), Białystok, 1964. Taip pat plg. jo straipsni „Przyczynek do znajomości toponomastyki i mowy Jaćwięgów“ (Acta Baltico-Slavica, t. 3, 1966, p. 127–133).

⁸¹ Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1965, Nr. 4, p. 513–530.

⁸² Acta Baltico-Slavica, t. 3, 1966, p. 187–190.

⁸³ Plg. švedų kalbininko K.-O. Falko straipsniuose: Acta Baltico-Slavica, t. 3, p. 69–75; Studia językoznawcze poświęcone profesorowi doktorowi Stanisławowi Rospondowi, Wrocław, 1966, p. 359–370; Språkliga bidrag, t. 4, Nr. 20, 1965; t. 5, Nr. 22, 1966. Taip pat plg. 56–58, 61 ir 104 išnašas.

⁸⁴ Советская археология, Москва, 1964, Nr. 4, p. 36–51.

⁸⁵ Ten pat, 1968, Nr. 2, p. 82–92.

⁸⁶ Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija, 2(21), 1966, p. 161–182. V. Sedovo ir A. Tautavičiaus diskusines pastabas jotvingių ribų klausimu dar žr. Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai, A serija, 1(26), 1968, p. 177–190, o dėl šių autorų darbuose lingvistinių duomenų (daugiausia tikriniai žodžiai su -da ir -up-) interpretavimo – aukščiau minėtą A. Vanago straipsni „К вопросу о диалектной дифференциации балтов, обитавших на территории Литвы“ (žr. 34 išnašą).

⁸⁷ В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев, Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья, Москва, 1962; О. Н. Трубачев, Названия рек Правобережной Украины, Москва, 1968. Plg. dar 101–103 išnašas.

⁸⁸ Конференция по топонимике северо-западной зоны СССР (Тезисы докладов и сообщений), Рига, 1966, p. 100–102.

⁸⁹ Мовознавство, Київ, 1968, № 6, p. 33–42. Plg. dar 109 išnašą.

⁹⁰ Вопросы языкознания, № 2, 1965, p. 29–38.

(„Латвийские языковые связи с литовскими и славянскими языками по данным топонимии Калупе“⁹¹) ir M. Semionova („К вопросу о славяно-балтийских языковых связях. По данным топонимии Латвийской ССР“⁹²), gorkietis L. Trubė („О балтийских элементах в гидронимии Горьковской области. В связи с определением восточной границы древнего расселения балтийских племен“⁹³), minskietis V. Žučkevičius („К вопросу о связях топонимии Белоруссии с топонимией Литвы и Латвии“⁹⁴) ir kt. Remiantis toponimija, taip pat tyrinėjami baltų ryšiai su germanais, ilyrais ir kt., plg. O. Trubačovo „Заметки по этимологии и ономастике. На материале балто-германских отношений“⁹⁵, V. Toporovo „Несколько иллирийско-балтийских параллелей из области топономастики“⁹⁶.

Be jau minėtų kitataučių kalbininkų, lietuviškus tikrinius žodžius tyrinėja, jais savo darbuose operuoja taip pat lenkai S. Rospondas, M. Rudnickis, J. Safarevičius, vokiečiai V. Fenclau, H. Krajé, J. Princas, prancūzas A. Šmitleinas, šveicaras A. Senas ir daugelis kitų⁹⁷. Kai kuriuos jų darbus yra recenzavę lietuvių kalbininkai A. Sabaliauskas, B. Savukynas, V. Urbutis, A. Vanagas⁹⁸.

Nemaža kitų tarybinių tautų ir užsienio kalbininkų savo naujausių darbus, kuriuose nagrinėjami tiek bendrieji, tiek ir atskiri konkretūs lietuvių ar baltų onomastikos klausimai, yra paskelbę ir Lietuvos TSR lingvistiniuose leidiniuose. Minėtinis reikšmingesni straipsniai: V. Dambės „Daži vērojumi Latvijas PSR dienvidvietumu daļas toponīmikā“⁹⁹, M. Rudzytės „Daži Salacas baseina hidronīmi“¹⁰⁰, V. Toporovo „О балтийских следах в топонимике русских территорий“, „К вопросу о топонимических соответствиях на балтийских территориях и к западу от Вислы“¹⁰¹, O. Trubačovo „Из опыта исследования гидронимов Украины“¹⁰², V. Toporovo ir O. Trubačovo „Балтийская гидронимия Верхнего Поднепровья“¹⁰³, T. Buch „Z badań onomastycznych w północnej Sejneńszczyźnie“¹⁰⁴, H. Šalio

⁹¹ Конференция по топонимике северо-западной зоны СССР (Тезисы докладов и сообщений), р. 121–125.

⁹² Ten pat, p. 112–114.

⁹³ Ten pat, p. 106–108. Dar plg. V. Sedovo pranešimo „Гидронимия голяди“ tezes (Ten pat, p. 128–132).

⁹⁴ Ten pat, p. 94–97. Taip pat plg. B. A. Жучкевич, Топонимика Беларуссии, Минск, 1968.

⁹⁵ Друга республіканська ономастична нарада (Тези), Київ, 1962, р. 9–12; Питання ономастики, Київ, 1965, р. 16–24. Dar plg. 105 išnašą.

⁹⁶ Проблемы индоевропейского языкоznания, Москва, 1964, р. 52–58.

⁹⁷ Plg. Onoma. Bibliographical and information bulletin, Vol. XIV (1969), 3 (Bibliographia onomastica 1964–1965), International centre of onomastics – Leuven (Belgium), p. 479–482 (lietuvių onomastikos tyrinėjimų bibliografinę rodyklę sudarė A. Vanagas).

⁹⁸ Žr. Literatūra ir kalba, t. II, Vilnius, 1957, p. 397–403; LKK, t. 6, 1963, p. 320–325, 330–333; Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida (LKK, t. 7), 1964, p. 221–231, 236–239; Baltistica, t. II(1), 1966, p. 297–102; t.V(2), 1969, p. 210–217; Iš lietuvių leksikologijos ir leksikografijos (LKK, t. 12), 1970, p. 194–200; Acta Baltico-Slavica, t. 2, Białystok, 1965, p. 494–497.

⁹⁹ LKK, t. 6, 1963, p. 247–267.

¹⁰⁰ Baltistica, t. II(2), 1966, p. 199–202.

¹⁰¹ LKK, t. 2, 1959, p. 55–63; Baltistica, t. I(2), 1966, p. 103–111.

¹⁰² Baltistica, t. IV(1), 1968, p. 31–54.

¹⁰³ LKK, t. 4, 1961, p. 195–217.

¹⁰⁴ Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Kalbotyra, t. 14, 1966, p. 51–55.

„Baltische Gewässernamen im Flussystem „Obere Havel“ (Südost-Mecklenburg)“¹⁰⁵, J. Otrembskio „Balt. *leitā“, „Lit. *Ukmergė*“¹⁰⁶, P. Aristės „Wie der Este Litauen und der Litauer nennt“, „Läti „латвийский, латышский, Латвия“ в топонимии Эстонии“¹⁰⁷, J. Duridanovo „Südslawisch-baltische Übereinstimmungen im Bereich der Wortbildung“¹⁰⁸, A. Nepokupno „Географические термины и топонимы украинского Полесья и балтийские (иранские) названия рельефа“¹⁰⁹.

Ivairių tautų filologų domėjimasis baltų tikriniais žodžiais ir jų darbai, kurie čia nurodyti toli gražu ne visi¹¹⁰, daug prisideda prie spartesnio ir sėkmingesnio sudėtingų lietuvių onomastikos klausimų sprendimo, skatina tų klausimų tyrinėjimą dar labiau intensyvinti ir plėsti.

K. Morkūnas

¹⁰⁵ *Baltistica*, t. II(1), 1966, p. 7–42.

¹⁰⁶ Ten pat, t. III(2), 1967, p. 201–203; t. VI(2), 1970, p. 213–215. J. Otrembskio hipotezę apie vardų *Lietuva*, *lietuviai* kilmę dar žr. jo Gramatyka języka litewskiego, t. I, Warszawa, 1958, p. 2–8.

¹⁰⁷ *Baltistica*, t. III(2), 1967, p. 205–207; t. V(1), 1969, p. 97–100.

¹⁰⁸ Ten pat, t. V(1), p. 21–27.

¹⁰⁹ Ten pat, t. VII(1), 1970, p. 11–26.

¹¹⁰ Nekalbant apie tos sritys atliktus bei paskelbtus darbus po 1970 m., t.y. jau atidavus šią apžvalgą spaudai.